

СОЦІАЛЬНІ НАСТРОЇ ТА ОБСТАВИНИ НАСЕЛЕННЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті проведено дослідження настроїв населення України на початку ХХ ст. Аналіз чинників, що впливали на зміну соціальних настроїв на передодні, та під час визвольних змагань 1917-1921 років. Акцентується увага на тому, як жителі півдня України, із їх соціальним та етнічним різноманіттям ставились до назріваючої ідеї української державності, а отже і впливали на процеси творення нового українського суспільства.

Ключові слова: Південь України, національне різноманіття, місто, село.

The article examines the attitudes of the population of Ukraine at the beginning of the 20th century. Analysis of factors that influenced the change of social attitudes on the eve and during the liberation struggles of 1917-1921. Attention is focused on how the residents of the south of Ukraine, with their class and national diversity, reacted to the emerging idea of Ukrainian statehood, and therefore influenced the processes of creating a new Ukrainian society.

Key words: Southern Ukraine, national diversity, city, village.

Перш за все мова піде про соціальні настрої півдня України на передодні революції 1917-го року, для того щоб зрозуміти яку роль ці загальні тенденції зіграли в процесах становлення української держави та розвитку альтернативних із нею проектах політичних та/або державних утворень, що базувались так чи інакше, на основі процесів націотворення та національної самоідентифікації.

Південь України як регіон був досить різноманітним з точки зору національного складу, з переважно сільським або робітничим класом населення. І на тлі важливих геополітичних перетворень, наростанням економічної кризи та загальним підвищенням важливості питання національної самоідентичності, загальні соціальні настрої населення так само були досить різноманітними та контроверсійними.

Якщо розглядати класову та соціальну нерівність, то можна сказати наступне. Оскільки різні верстви населення, так само як і зараз, мали різну фінансову спроможність, різну освіту а отже і різні соціальні потреби, то і їх територіальні настрої відрізнялись в залежності від їх потреб. Так місцева багатонаціональна буржуазія, інтелігенція та, безпосередньо міське населення, що мали та користувались більшою кількістю благ сучасного світу, ніж селяни, перш за все думали про власне благополуччя. А отже, і в пріоритет для себе ставили ту політичну силу яка обіцяла більше вигоди, а ідеологічна складова відходила на більш другорядну роль. Їх зацікавленість у збереженні власних статків та їх примноженню перепліталась із покращенням регіонального економічного становища. Так міські думи і земства вимагали для себе і свого регіону ширших повноважень [1].

Але варто зрозуміти, що якщо така тема як територіальні питання була важливою для можновладців, а також трохи для містян, то селяни не проявляли до цього великої зацікавленості. При цьому саме населення сіл складало більшість населення губерній. Причин для цього можна привести багато, це і тотальна неосвіченість селян, і величезні розбіжності в національному складі міст та сіл, через що виникали розбіжності менталітету, а отже і загальна недовіра жителів сіл до усього, в тому числі ідей та гасел, що йдуть від міста. На це протиставлення місто-село, в своїх дослідженнях також вказує М. Кавун [2].

Для селян були куди важливішими такі насущні питання як вирішення їх місцевих земельних суперечок, та дотримання їх прав та свобод, без постійних реквізицій їх майна і продовольства. Наприклад, як згадується в книзі «Стежками холодноярськими» 1973 року випуску, авторства Дорошенко М.І., коли майбутній відомий головний отаман Херсонщини і Таврії прибуває в село Цибулів для організації повстання проти гетьманату П. Скоропадського, основним мотивом для вступу селян є радикальне вирішення земельного питання. Автор не згадує конкретні гасла, але посилається на незадоволення селян, як молодих так і колишніх вояк, тим фактом що за часів Держави Скоропадського, в них відібрали землю, що вони попередньо прямуючи за гаслами більшовиків «Земля селянам без викупу», перерозподілили. Акцентується увага на важливості саме земельного питання. І саме на небажанні селян бути рабською силою на панських землях в заплямованій подібними акціями державі, яку будував Скоропадський, заклики Григор'єва спрацювали і дали надзвичайний результат, оскільки тільки з цього села майбутній отаман і його заступник Ю. Тютюник вивели до трьох сотень озброєних та дисциплінованих вояк [3].

Окрім класового розподілу, що вносив свої корективи в загальні соціальні настрої, не менш важливим були погляди на геополітичну ситуацію, що склалась, серед представників національних меншин, які в деяких конкретних регіонах, на кшталт великих міст півдня, складали більшість населення, посуваючи українців подекуди навіть не на друге, а на третє місце за кількістю. Зараз варто розглянути основні соціальні настрої хоча б двох основних національних меншин півдня - росіян та євреїв.

Загалом за національним складом перш за все переважало українське населення, що і робило цей регіон перш за все україноцентричним. Етнічний склад населення півдня України станом на 1914 рік, згідно розрахунків С.Рудницького, що за базу брав перепис населення в Російській імперії 1897 року, показує що серед трьох основних губерній півдня України, Катеринославської, Херсонської та Таврійської, більшість – 56,7% за українцями, 21,2% за росіянами, ще 7,4% за євреями, ну і решта 14,7 – це інші національності [4].

Як і завжди, основний спротив щодо розвитку усього пов'язаного із Україною, та основними противниками української державності, виступала російська діаспора. І саме ця діаспора була найпоширенішою в крупних містах півдня України. Це ж підтверджується як загалом менш активною підтримкою

українських партій та українського руху на півдні, в порівнянні з іншими регіонами України, так результатами голосувань в містах України. Так в Одесі, із 28,5 тисяч виборців, на виборах до Всеросійських Установчих зборів перше місце зайняв список єврейського блоку, друге – більшовики, а третє – українські соціал-демократи. По Херсонському виборчому округу українські партії (есери та соціал-демократи) отримали 35,4 тис. голосів й зайняли третє місце, поступившись більшовикам та кадетам [5].

Єврейська спільнота також зустрічала невідому для себе ідею українізації та відродження України, без великого ентузіазму, сприймаючи це або байдуже, або негативно [6].

Не варто забувати і про зросійщене єврейське населення, що за словами М. Ковалевського виступили за концепцію "єдиної та неподільної Росії", але все ж прагнули її демократизації, а це все звісно вкрай розбігалось із ідеями про самостійність України в межах національно-визвольних змагань [7].

Отже, ми бачимо багато національнсть регіону, його класову та соціальну нерівність. Бачимо напруженість та радикалізацію цілих верств населення. І подальше вивчення цих явищ, їх взаємозв'язок, можуть допомогти не тільки реконструювати більш чітку картину півдня України зразка початку ХХ ст., а і допоможуть іншим дослідникам у вивченні провідних суспільно-політичних течій цього регіону, розкриваючи багатогранність цього питання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Орлицький С.С. Південно-Російська республіка. Історичний вісник. 1907. №7. С. 875-901.
2. Кавун М. Шляхи розвитку міст Півдня України кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст. (На матеріалах Катеринослава). Питання аграрної історії України та Росії : матеріали четвертих наукових читань, присвячених пам'яті Д.Л. Пойди, Дніпропетровський національний університет. м. Дніпропетровськ, 2002. С. 79–85.
3. Матеріали про політичну та економічну боротьбу робітничого класу і селянства Херсонщини в 1917 году. Державний архів Херсонської області (Херсонський обл. держ. архів). Ф.Р. 3264. Оп. 2. Спр. 1. С. 47.
4. Чаріков І. Антисемітизм та погроми в Україні 1917–1918 гг. видання накладом автора, 1923. С. 335.
5. Ковалевський М. При джерелах боротьби: Спомини, враження, рефлексії. Інсбрук, 1960. С. 717.
6. Рудницький С. Огляд національної території України. Львів : Світ, 1994. С. 142.
7. Дорошенко М. Стежками холодноярськими. Філадельфія : Накладом автора, 1973. С. 220.

Науковий керівник доктор історичних наук, професор Водотика С.Г.